

GRAJSKI

Mokronoška gosposčina je bila v 11. stoletju v lasti savinjskega grofa Viljema iz Brež, ki je bil poročen z grofico in kasnejšo svetnico Hemo Krško. Po Viljemovi smrti (1016) in smrti obeh sinov (1035) je Hema posest razdelila raznim cerkvam in pomagala ustanoviti več župnij in samostanov, med njimi leta 1043 samostan benediktink na Krki, kjer je skromno živela do smrti (1045?). Zaradi pohujšljivega vedenja redovnic, ki se niso niti malo zgledovale po Hemi, so cerkvene oblasti samostan razpustile in ustanovile krško škofijo. Ta je podedovala tudi samostansko premoženje. Namenjeno je bilo za vzdrževanje škofije. Na ta način je prvi krški škof Gunther 1072. l. dobil zase in za svoje naslednike obširna posestva, med temi tudi mokronoško gosposčino. Krški škofje so imeli svoj sedež na gradu v Strassburgu na Koroškem in so bili hkrati cerkveni in posvetni knezi. V Mokronogu so imeli le posvetno oblast. Posest so krški škofje obdržali do 1616. leta, ko je škof Janez Jakob gospostvo prodal Jožefu Maherčiču.

Od Maherčiča je gospostvo kupil Ernest Mihael pl. Schernburg. Prodal ga je svojemu zetu Janezu Danijelu baronu Kheysellu, ki je umrl l. 1674. Njegova vdova Marija Margareta je 1693 l. gospostvo prodala baronu Wintershofnu. Izkupiček od prodaje bi morala podedovati njena hči Elizabeta, vendar se je njen soprog, baron Russenstein, dediščini odpovedal v korist grofa Reissiga. Naslednji lastnik je bil Reissigov sin Karel Jožef Daniel Reissig. Leta 1750 je bilo gospostvo s prisojilno listino dodeljeno njegovi hčeri Mariji Jožefi, ta pa ga je za 10.000 goldinarjev prepustila svoji materi, grofici Christalnig. Grofica Marija Anna Christalnig je 1758 l. gospostvo podarila svojemu drugemu možu Jožefu Ignacu baronu Formentiniju. 1789. leta je baron Formentini zaradi visoke starosti izročil gospostvo vnukinji svoje žene, baronici Schafmann, pod pogojem, da zanj skrbi do smrti.

Po Mariji Ani Schafmann, poročeni Storch pl. Sturmbrand, je gospostvo podedovala hči, po imenu tudi Marija Ana. Le-ta je polovico gospostva prepustila svojemu možu Ludviku baronu Mandlu. Mandlov delež je 1850. l. podedovala hči Luiza, njena mati Ana baronica Mandel pa je svoj delež istega leta izročila zetu Gustavu baronu Bergu za 60.000 goldinarjev. Gustav je 1876. l. izročil posestvo sinu Ludviku.

V času, ko je bilo grajsko posestvo v rokah družine Berg, je grad dobil prikupno zunanjost. Na grad je bila iz trga okrog leta 1868 speljana dovozna cesta, okrog gradu pa je zrastel čudovit park z veliko plemenitega okrasnega drevja. Mogočni ginko še danes kljubuje času in objestnejšem. Dobro je ob tem vedeti, da so bili Bergi veleposestniki in so posedovali grad kot zasebno lastnino, kar je med drugim pomenilo, da so morali sami kriti vse stroške vzdrževanja; tudi delovno silo so morali najemati. Dohodek so ustvarjali z živinorejo in prodajo lesa. Velike pašnike in hleve so imeli na pristavi v Konopnem dolu in ob dvorcu v Zagorici. V Štatenbergu so imeli žago za razrez lesa.

1902. leta je grad prešel v meščanske roke. Za 510.000 kron sta ga kupila trgovca Janez Hladnik iz Broda pri Dolenjem Logatcu in Ljubljančan Janez Bahovec. Čez dve leti je slednji postal edini lastnik gradu, saj je Hladnik zaradi dolgov moral svoj delež odprodati. Od Bahovca je grad in del zemljišč kupil Mavsar, živinski prekupčevalec iz Šentruperta, večji del preostalega posestva je kupil baron Wamboldt s Hmeljnika, posamezne njive, pašnike in gozdne parcele pa je pokupilo 140 drugih posestnikov.

Grad je Mavsar prodal nekemu Smrekarju, 26. marca 1912 pa ga je na javni dražbi kupil dr. Valenčak iz Ljubljane.

Med prvo svetovno vojno je na gradu gospodaril "direktor" Hoffman, ki je vodil rudarska dela v Hrastnem pri Šentrupertu, kjer je ležišče železove rude.

Kmalu po 1. svetovni vojni je grad kupil ravnatelj Ljubljanske kreditne banke Ladislav Pečenko. Zaradi prezadolženosti je bil potem grad prodan Ljubljanski kreditni

banki za 280.000 dinarjev. 1940 leta ga je kupil tovarnar Savel Kalin, ki ga je uporabljal predvsem za skladišča.

Med drugo svetovno vojno je bil grad bombardiran in požgan.

Izmed vseh lastnikov gradu je opazno sled v ljudskem spominu pustila le sveta Hema.

Zapisali smo že, da je Hema svojo posest, na kateri je bival pretežno slovenski živelj, darovala raznim cerkvam v oglejski in salzburški nadškofiji. Hemino posestvo v Mirnski dolini, h kateremu je spadalo tudi mokronoško, je bilo precej obsežno. Od šentruperških gričev se je čez Okrog raztezalo do mokronoške Priče in naprej do črte Sveti Vrh - Slančnji Vrh - Brunk. Kadar je grofica obiskala to posestvo, je navadno prebivala na gradu Škrljevo. Tam še danes vedo pokazati "Hemino sobo", podolgovat prostor v zgornjem nadstropju na severozahodnem delu poslopja.

Ni dokazano, da bi bila grofica Hema kdaj tudi v Mokronogu, čeprav je bil v vitrini mokronoškega grajskega salona vse do 1902. leta shranjen Hemin "šolen". Narejen je iz belega usnja, dolg 20 cm in največ 6 in pol cm širok, z dvema podpetnikoma, ki sta ravno tako oblečena v belo usnje, okrašeno z vtisnjenimi ornamentami. Ljudski glas se ne sprašuje, ob kakšni priložnosti naj bi ta hoduljasti šolen dobrotljive grofice ostal v Mokronogu, ve pa povedati, da je bil, preden se je preselil v grajsko vitrino, najprej dolgo časa shranjen v grajski kapeli, kjer je bil tudi kip svete Heme. Ljudski glas tudi ne dvomi, da je "šolenc" res nosila grofica Hema, on je v to prepričan, kljub temu da je arheolog Alfons Mullner (1840 - 1918), med drugim tudi kustos Kranjskega deželnega muzeja Rudolfinum v Ljubljani, neizpodbitno ugotovil, da je obuvalo veliko mlajše. Take čeveljce so namreč nosile dame šele v 15. in 16. stoletju. V tistem času je bilo tudi v navadi, da so kipe svetnic oblačili v svilena oblačila in jih obuvali v lepa obuvala. Prav verjetno je torej, da je čeveljce za Hemin kip podaril kak romar ali kak drug častilec svetnice, ki je bila med ljudstvom zelo priljubljena in čaščena. Častiti so jo začeli že kmalu po njeni smrti, leta 1287 jo je cerkev proglasila za blaženo, 1938 pa za svetnico.

Znameniti šolenc je sedaj, skupaj s Heminim klobukom, razstavljen v cerkvi na Krki. Ko je 1902. l. tedanji lastnik baron Berg grad prodal in se odselil v Gradec, je odnesel tudi čeveljc. Mokronoškemu župniku Virantu je baron sicer obljubil (zapisano je v župnijski kroniki), da bo po njegovi smrti čeveljc dobila v last mokronoška župnijska cerkev, vendar se to ni zgodilo. Njegovi dediči (ali kdo drug) niso spoštovali zapisane obljube.

Morda pa še ni bilo nobenega pravega Mokronožana, ki bi dediče ali pa sedanje cerkvene ljudi na Krki spomnil na obljubo barona Berga?!

Prav je, da tu posebej omenimo še obrambni stolp, ki zadnja stoletja nekako od strani opazuje mokronoška dogajanja, zato je malce zagrenjen, saj je bil dolgo pomembna celica v satju mokronoških dogajanj, nenazadnje tudi grča mokronoškega obrambnega obzidja. Že leta 1279 ga skupaj z Mokronogom zasledimo v listini, s katero naj bi Vilijem Svibenski Mokronog in stolp vrnil krškim škofom. Skupaj z Mokronogom je leto pozneje omenjen tudi v listini Rudolfa I. Habsburškega ("forum in Nazzenvoz cum turri").

Proti koncu 17. stoletja je stolp od Schernburgov kupil grof Strassoldo, skupaj s spodnjim delom Mokronoga. Nastala je gosposčina Turn. Kasnejši lastniki so bili še Hoferji in baroni Galli. Mokronoškemu gospostvu je bila gosposčina Turn spet priključena 1822. leta.

Kako je srednjeveški obrambni stolp postal Strelov turn pa se v Mokronogu ni dalo izvedeti.